

PRÁVNÍ A DOKTRINÁLNÍ OKOLNOSTI VZNIKU VLÁDNÍHO VOJSKA

Stanislav Polnar

Stanislav Polnar: Legal and Doctrinal Circumstances of the Formation of Government Troops

Questions related to the existence of government troops are among the most controversial in the Czech historiography. For some, the government soldiers were collaborators with the Nazi regime. For others, they were patriots represented home country in the time of unfreedom. This paper evaluates the issue from a different perspective. It describes the legal and organizational circumstances of the formation of this armed body. The text attempts to answer the question, whether the government army was a collaborative structure or a residue of the Czechoslovakian army. The conclusion suggests the first option. The government troops served Nazi propaganda, which the government presented as a false remnant of national sovereignty.

Key Words: Government Troops, Military Doctrine, Legal Regulation, Anti-Nazi Resistance, Military Training, Military Justice

Úvodní poznámka

Na úlohu vládního vojska v moderních československých dějinách se nahlíží různým způsobem. Pro jedny představují jeho příslušníci kolaboranty s nacistickou okupační mocí, pro jiné jsou to vlastenci se smyslem pro povinnost, kteří zůstali ve veřejné službě i po ztrátě národní a státní suverenity. Značný rozdíl pak spočívá v hodnocení individuálních osudů vládních vojáků, jejichž osobní rozhodnutí je nezřídka postavila i proti nacistické okupační moci, a úlohy vládního vojska jako součásti zvláštní vojenské správy Protektorátu Čechy a Morava.¹ Vzpomeňme jen skutečnosti, že část vládního vojska, včetně jeho zdravotnických služeb, bojovala proti německým jednotkám v rámci květnového pražského povstání roku 1945.² V druhém případě mají velkou vypovídací hodnotu zejména dobové právní dokumenty normativní či aplikační povahy a samozřejmě písemnosti úřední provenience, které mohou osvětlit v první řadě poměr vládního vojska k okupační německé branné moci. Lze z nich rekonstruovat jednak formální, ale i faktické postavení této ozbrojené složky a zamyslet se současně nad tím, zda šlo jen o nacistickou stafáž, dle níž se jednalo o projev protektorátní státní „suverenity“, či zde můžeme hovořit o integrální součásti naší vojenské historie a pozůstatku prvorepublikové československé branné moci. Zvláštní pohled „z druhého břehu“ představují plány domácího i zahraničního odboje na využití vládního vojska v připravovaném ozbrojeném vystoupení proti okupační moci. V nich se zrcadlí postoje mnoha bývalých československých vojáků, kteří na domácí i zahraniční frontě vystupovali proti politickému režimu, jemuž „vladaři“³ přinejmenším pasivně sloužili.

Politické a právní otázky spojené se vznikem vládního vojska

Základní rámec pro činnost vládního vojska dávaly samozřejmě protektorátní právní předpisy, pokud je alespoň formálně za pramen práva považujeme. Výnos Adolfa Hitlera o zřízení Protektorátu Čechy a Morava hovořil v tomto ohledu jasně. Z hlediska němec-

1 Jan GEBHART a Jan KUKLÍK, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. 15/a, 1938–1945*, Praha 2006, s. 226–227.

2 Jiří FRAJDL, *Protektorát Čechy a Morava 1939–1945*, Moravská Třebová 1993, s. 22.

3 Ve vojensko-historickém slangu se jedná o označení příslušníků vládního vojska.

kých válečných zájmů si říšský kancléř především vyhrazoval právo libovolně upravovat státoprávní otázky protektorátu. Německo poskytovalo novému „útvary“ vojenskou „ochranu“ a za tím účelem rozmístovalo na jeho území vojenské posádky a zařízení. Pouze a jen pro potřeby vnitřní bezpečnosti protektorátu bylo dovoleno zřizovat si vlastní sbory, jejichž organizaci, počty a výzbroj určovala celoříšská vláda.⁴ Obecné formulace rozvíjelo nařízení vlády, dle něž vládní vojsko vzniklo dne 1. července 1939. Jeho hlavním úkolem bylo spolupůsobit při udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku nebo vykonávat pomocné služby, zejména v krizových situacích ohrožujících život a majetek osob. Velitelskou pravomoc nad vládním vojskem vykonával státní prezident dr. Emil Hácha. Vojenská správa pak náležela předsedovi protektorátní vlády.⁵ Nejvyšším „vojenským“ funkcionářem vládního vojska se stal bývalý generál čs. branné moci Jaroslav Eminger (1886–1964), který sbor řídil spolu s Generálním inspektorátem (GI) vládního vojska v Praze. Jako střední článek velení pracovaly oblastní inspektoráty v Praze, Hradci Králové a Brně, jimž dále podléhalo dvanáct praporů vládního vojska. Celkové početní stavy nesměly překročit sedm tisíc mužů. Okupanti vykonávali svůj vliv prostřednictvím Úřadu zmocněnce říšské branné moci u říšského protektora. Skutečný důvod, proč dovolili zbytkům deklasovaného československého státu zřídit si ozbrojený sbor připomínající armádu, není ani dnes zcela zřejmý. Před vypuknutím druhé světové války však ve vedení nacistického Německa převažovala jistá benevolence, která satelitům umožnila zřídit si úsporně vyzbrojené jednotky sloužící k reprezentativním či pracovním účelům. Svou roli sehrála i obava z toho, jak se bývalí vojenští profesionálové postaví ke svému nedobrovolnému penzionování. Mělo se tak předejít jejich přechodu do služeb domácího či zahraničního odboje.⁶

Vládní vojsko bylo plodem likvidace Československa, jehož podobu rozhodujícím způsobem vymezili sami nacisté. Smysl své existence však hodnotili i sami vládní vojáci. Za oficiální lze v tomto ohledu považovat pohled nejvýznamnějšího z nich, samotného generála Emingera. Ten se v úvodním článku prvního čísla časopisu Vládní vojsko z roku 1939 pokusil formulovat smysl a poslání jím vedené složky, v čemž můžeme spatřovat fragmenty armádní „doktríny“ svého druhu.⁷ Chápal je jako výkonný orgán české vládní moci a nositele národní vojenské tradice. Proto mělo vládní vojsko vystupovat vždy jako vzorné vojenské těleso zejména ve vztahu k české veřejnosti. Jelikož se jednalo o vojsko protektorátní, popisoval je generál Eminger zároveň i jako jednotku říšskou, protože německý stát převzal nad protektorátem vojenskou ochranu. Dovožoval z toho výslovně kamarádský poměr sounáležitosti mezi německými a vládními vojáky. Vládní vojsko se mělo podstatně lišit od armád založených na všeobecné branné povinnosti i od armád miličních, a to jak svým posláním, svým složením, tak i způsobem doplňování. Generální inspektor výslovně vyloučil jakýkoliv úkol této složky při vnější obraně státu. Chápal je však jako stálé vojsko s dlouholetou služební dobou. Tyto okolnosti určovaly zejména formy jeho výcviku, který připravoval vládní vojáky k reprezentačním úkolům či zásahům při pohromách ohrožujících život a majetek. Samotný bojový výcvik sloužil pouze pro potřeby výkonu asistenční

a strážní služby. Snad nejdůležitějším závěrem Jaroslava Emingera byla jeho charakteristika vládního vojska jako stálého, uzavřeného a velmi málo proměnlivého celku. Vojenský výcvik směřoval pouze k vlastním příslušníkům a neměl sloužit k přímé výchově širokých vrstev českého národa k brannosti. Návaznost na hlavní úkoly československé branné moci nebo obsah všeobecné branné povinnosti dle branného zákona z roku 1920⁸ tedy byla zcela minimální.

I více než rok po právním vzniku vládního vojska neměl jeho řídicí orgán, tedy GI, jasno v otázce, jaké je jeho „ústavní“ postavení v autonomní správě Protektorátu Čechy a Morava. Stejně tak nebyl vymezen přesný rozsah kompetence GI. To nakonec vyústilo v sepsání konceptu memoranda pro státního prezidenta dr. Emila Háchu, který vznikl na počátku měsíce srpna roku 1940.⁹ Ústřední otázka spočívala samozřejmě v tom, zda lze vládní vojsko považovat za vojsko v pravém slova smyslu, nebo zda se jedná o pouhý bezpečnostní sbor typu četnictva či policie. Situaci a nejasnosti ztěžoval i postoj některých českých úředníků protektorátní správy, kteří vládní ozbrojenou formaci považovali za vojsko pouze formálně a dle jména. Diskutovalo se například, zda má být pro vládní vojsko vydáno speciální kázeňské a trestní právo, či má být použito obdobných právních norem z oboru četnické a policejní služby. Německý zmocněnec branné moci u říšského protektora podporoval variantu o zvláštní právní úpravě pro vládní vojsko. GI vykládal v tomto ohledu specificky ustanovení článku 7 Hitlerova výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.¹⁰ Dle názorů příslušníků GI bylo zcela zřejmé, že zde nacistická moc nechtěla zřídit další druh bezpečnostního sboru, ale spíše druh ozbrojené složky, která měla mít alespoň vnější atributy stálého vojska. Používali při tom analogie se zřízením omezeného německého Reichswehru na základě Varsailleské mírové smlouvy (28. červen 1919), jehož početní stavy nesměly překročit 100 000 mužů, velitelský sbor čítal pouze 4 000 důstojníků, neexistovaly v něm žádné vycvičené zálohy a nesměl mít tanky ani letadla. Nutnost zachování vojenských charakteristik vládního vojska však GI nemohl zdůvodnit žádnými argumenty strategického charakteru, protože protektorát neměl vlastnosti suverénního státu a tedy subjektu s nárokem na výstavbu plnohodnotných ozbrojených sil. Přesvědčivost argumentace pro státního prezidenta se opírala pouze o psychologické hledisko v tom smyslu, že pokud by byl vládnímu vojsku odepřen charakter alespoň zbytku branné moci, ztratil by český národ v protektorátu jeden z posledních symbolů samosprávy a okleštěné autonomie.

GI se pokoušel svou argumentaci podepřít i dalšími dílčími skutečnostmi. Například překlad německého „Regierungstruppe“ měl vyznačovat vojenský charakter této instituce spolu se skutečností, že vládnímu vojsku velel osobně státní prezident. I dlouholetá služba jeho příslušníků a jeho rozčlenění do taktických jednotek (praporů) se cháply jako důkazy jeho vojenského poslání. V konceptu memoranda vyjádřili příslušníci 1. oddělení GI nespokojenost s faktickým stavem, kdy GI existoval bez úpravy v právních předpisech

4 Článek 7 Výnosu Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava č. 75/1939 Sbirky zákonů a nařízení.

5 Ustanovení § 1 vládního nařízení ze dne 25. července 1939, jimž se zřizuje vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava č. 216/1939 Sbirky zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava.

6 Miroslav KALOUSEK, *Vládní vojsko 1939–1945: vlastenci či zrádci?*, Praha 2002, s. 12.

7 Jaroslav EMINGER, *Co jsme a co chceme*, Vládní vojsko, roč. 1, 1940, č. 1, s. 3–4.

8 Branný zákon republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

9 Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA Praha), Generální inspektorát vládního vojska Čech a Moravy 1939–1945, sign. B I, inv. č. 130. Věc: Memorandum panu státnímu prezidentovi, čj. 1906 dův. ze dne 8. 8. 1940, GI – 1. oddělení.

10 Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava č. 75/1939 Sb. z. a n., čl. 7: „(1) Říše poskytuje protektorátu vojenskou ochranu (2) Vykánávajíc tuto ochranu, udržuje Říše v protektorátu posádky a vojenská zařízení (3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může protektorát zřídit vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.“

a bez určení jeho působnosti v rámci soustavy protektorátních orgánů. Nechyběly návrhy na to, aby získal postavení ústředního státního úřadu v podřízenosti předsedy protektorátní vlády s tím, že na něj měla přejít kompetence bývalého MNO.¹¹ Na druhé straně se navrhovalo přeměnit jej v pracovní orgán státního prezidenta, který byl představeným vládního vojska a řídit jej pomocí svých rozkazů. Dokladů o tom, že existenci vládního vojska jako branné moci se nedostávalo reálného obsahu, lze najít více.

Jednalo se například o otázku policejně-bezpečnostních opatření v kasárnách vládního vojska, jež se na pořad dne dostala na přelomu měsíců října a listopadu 1939.¹² Orgány nacistické SD¹³ v protektorátě nařídily po dohodě se zmocněncem německé branné moci u úřadu říšského protektora, aby úkony z oblasti státní a kriminální bezpečnosti prováděly německé policejní orgány vždy se zástupcem německého wehrmachtu v hodnosti důstojníka. Odůvodnění se hledalo opět ve formálních příčinách, tedy v tom, že vládnímu vojsku příslušel obdobný charakter jako branné moci, což se mělo alespoň navenek zachovávat. Jinak řečeno, šlo o pozůstatek některých vnějších znaků výlučné vojenské soudní pravomoci. Výmluvně o praxi německé okupační moci vypovídá případ majora gšt. Ludvíka Kreisela. Ten byl 14. prosince 1939 zatčen gestapem přímo ve své kanceláři v budově GI. Dva příslušníci německé tajné státní policie jej poté předvedli k domovní prohlídce v místě jeho trvalého bydliště a poté jej odvezli na neznámé místo.¹⁴ Přednosta 1. oddělení GI vyjádřil nespokojenost nad tím, že u tohoto úkonu nebyl přítomen příslušník německé branné moci. Gestapo též nesdělilo nadřízeným majora Kreisela důvod zatčení či vzetí do ochranné vazby, ač ten prováděl u GI intenzivní organizační práce a navíc o něm bylo známo, že trpí občasnými srdečními poruchami. Nacisté tedy rozhodně nerespektovali ani ty základní atributy vládního vojska, které mu sami přiznali.

Za podobný indikátor lze považovat vztah vládního vojska k protektorátnímu četnictvu. To zůstalo v protektorátě zhruba ve stejné struktuře, jako mělo v období 2. československé republiky. V jeho čele stál generální velitel četnictva, jenž byl po německém vzoru jmenován i generálním velitelem uniformované policejní stráže. Nad ní konal dozor ve věcech kázně, výcviku a školení, to znamená ve stejném rozsahu, jako do té doby u četnictva. V rámci protektorátního ministerstva vnitra fungovalo pod číslem 12 též samostatné četnické oddělení.¹⁵ Na přelomu let 1939 a 1940 se řešila otázka, kdo je služebně starším při stejné hodnosti, zda příslušník vládního vojska nebo četnictva.¹⁶ Dle dosavadních norem platných po celou dobu existence bývalého Československa se za služebně starší považovala vždy vojenská osoba vůči četnické osobě při stejné hodnosti. Ministerstvo vnitra tento stav nikdy neuznávalo a opíralo svou argumentaci o zákon o četnictvu

z roku 1920.¹⁷ Z této diskuse poměrně jasně vyplynulo, že vládní vojsko je vojskem jen co do jména, a nikoliv podstatou své reálné činnosti. 1. oddělení GI preferoval dosavadní stav, tedy, aby při stejné hodnosti byl vládní voják vždy služebně starší než četník. Při tom se však konstatovalo, že úkoly vládního vojska jsou někdy obdobné nebo společné s četnictvem, což se týkalo v první řadě tzv. asistencí. Setkali-li se při nich vojenský a četnický velitel stejné hodnosti, muselo být dle názoru GI ihned zřejmé, že velitelem celku je voják. Ve prospěch uvedeného řešení se argumentovalo, že střežení železnic má vojenský ráz, a proto i vládní vojsko tímto nabylo charakter branné moci a získalo i formální přednost před četnictvem. Totéž GI odůvodňoval i faktickým stavem, kdy představitelem protektorátní samosprávy a její hlavy, tedy státního prezidenta, bylo opět vládní vojsko, jemuž také velel. Naopak, nejednalo se o četnictvo, jenž vedl jeho vlastní generální velitel. GI měl nespornou pravdu v tom, že při společném vystupování vojenských a četnických osob či jednotek na veřejnosti nebo při slavnostech hrálo i z hlediska tradice rozhodující úlohu právě vojsko.

Tyto poměrně formální diskuse o postavení vládního vojska ovlivňoval v průběhu války stále sílicí vliv německé branné moci a to zejména v oblasti vojenského soudnictví. Domácí vojenská justice zanikla na základě zvláštního nařízení vlády protektorátu již v roce 1939¹⁸, což samo o sobě znamenalo zásadní zásah do svrchovanosti ve vojenských záležitostech. Pro osoby podléhající vojenské soudní pravomoci měly nadále platit obecné trestní předpisy, což se v případě protektorátních státních příslušníků týkalo vládních vojáků i četníků. Za nové situace to umožňovalo použít i vůči nim říšské trestní předpisy, pokud došlo k jejich porušení. Se zrušením bývalého československého vojenského soudnictví navíc přestaly platit vojenský trestní zákon z 15. ledna 1855 č. 19/1855 ř. z. a vojenský trestní řád z 5. července 1912 č. 131/1912 ř. z.¹⁹ Jednalo se sice o staré rakouské právní předpisy, nicméně právě z nich vycházela československá vojenská justice mezi lety 1918 a 1938. Základní konstrukce pro podřízení vládního vojska soudům německé branné moci vycházela z myšlenky, že se jedná o útvary zasazené ve prospěch wehrmachtu. Tak se dělo za předpokladu, že německý vojenský funkcionář, archaicky vyjádřeno „soudní pán“, prohlásil, že vojenské zájmy vyžadují potrestání německým vojenským soudem. Obdobně se postupovalo v případě trestných činů příslušníků GI, inspektorátů i dalších služebních míst, která povahou své služby souvisela přímo nebo nepřímo se zasazením vládní vojska pro účely německé branné moci. Proto se vylučovalo vyřídit provinění příslušníka vládního vojska před trestním oznámením soudu kázeňsky. Týkalo se to například nedovoleného vzdálení od jednotky, pokud se vládní voják nacházel zaviněně mimo službu více než jeden den.

V únoru 1943 bylo stanoveno,²⁰ že do budoucna odpadnou trestní oznámení zasílaná protektorátním státním zastupitelstvím a soudům, a to i v případě obecně kriminálního jednání (například krádež či zpronevěra). Zprávy o daném skutku vládního vojáka měly být dále předány pro obvod inspektorátu I a II veliteli německé 539. divize v Praze a pro

11 VHA Praha, Generální inspektorát, sign. B I, inv. č. 130. Věc: Memorandum panu státnímu prezidentovi, čj. 1906 dův. ze dne 8. 8. 1940, GI – 1. oddělení, s. 5.

12 VHA Praha, Generální inspektorát, sign. B I, inv. č. 136. Věc: Policejně bezpečnostní opatření v kasárnách vládního vojska, čj. 433/2. odděl. ze dne 6. listopadu 1939.

13 SD (Sicherheitsdienst) – bezpečnostní a zpravodajská služba SS.

14 VHA Praha, Generální inspektorát vládního vojska Čech a Moravy 1939–1945, sign. B I, inv. č. 129. Věc: Kreisel Ludvík mjr. gšt. – zatčení Gestapem, čj. 1022 Dův. GI/1. odděl. 1939.

15 Pavel MACEK a Lubomír UHLÍŘ, *Dějiny policie a četnictva III. Protektorát Čechy a Morava a Slovenský stát (1939–1945)*, Praha 2001, s. 91.

16 VHA Praha, Generální inspektorát, sign. B I, inv. č. 136. Věc: Vzájemný poměr četnictva a vládního vojska, čj. 154 ze dne 9. ledna 1940.

17 Zákon ze dne 14. dubna 1920 o četnictvu č. 299/1920 Sb. z. a n.

18 Vládní nařízení ze dne 7. září 1939 o zrušení vojenského soudnictví č. 255/1939 Sb. zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava.

19 Karel SCHELLE a kol., *Protektorát Čechy a Morava – jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: vybrané problémy*, Ostrava 2010, s. 100.

20 VHA Praha, Generální inspektorát, sign. /33/CII/1/2, sign. B I, inv. č. 117. Věc: Soudní a kázeňská pravomoc nad vládním vojskem, čj. 584/7. odděl. 1943. Praha, 8. únor 1943.

obvod inspektorátu III veliteli německé 540. divize v Brně, a to cestu 7. právního oddělení GI. Jak již bylo naznačeno výše, prvořadá pozornost se věnovala trestnímu stíhání nedovoleného vzdálení a zběhnutí. Dodatkem²¹ k výnosu GI čj. 584/7 odděl. 1943 se pro tyto typické vojenské trestné činy nařizoval bezvýjimečně jednotný postup. Pro nedovolené vzdálení a zběhnutí měli být příslušníci vládního vojska trestně stíháni německými soudy branné moci vždy. Právním základem tohoto přístupu se staly německé trestní předpisy o nedovoleném vzdálení a zběhnutí. Za zvláště nebezpečné pro říšské zájmy se považoval delikt zběhnutí, neboť jeho naplnění předpokládalo úmysl vládního vojáka vyhnout se trvale vojenské službě nebo docílit úplného zrušení služebního poměru. Navíc, nevyklučovalo se zde souběžné podezření z protistátních trestných činů velezrady nebo zemězrady. To nastalo v případě, pokud chtěl příslušník vládního vojska utéct do ciziny a eventuálně tak učinil i s utajovanými materiály. Za tohoto stavu lze o vládním vojsku jako ozbrojené složce vyjadřující pozůstatky československé státní suverenity hovořit jen ztěží.

Personální výstavba a systém doplňování

Zda vládní vojsko představovalo v koncepčním ohledu pozůstatek armády první republiky či nikoliv lze dobře demonstrovat na jeho personální výstavbě a následném doplňování. Dle již zmiňovaného vládního nařízení, na jehož základě došlo ke zřízení vládního vojska, byl do něj převeden potřebný počet vojenských gážístů z povolání, déle sloužících a občanských zaměstnanců, a to v souladu s dalším souvisejícím vládním nařízením o umístování a zaopatření zaměstnanců vojenské správy.²² Další doplňování mělo být realizováno přijímáním uchazečů, kteří se ke službě dobrovolně přihlásili. K 1. červenci 1939 bylo do vládního vojska převedeno 280 aktivních důstojníků bývalé československé armády, tedy pouhých 4 %. Při převodu 2 935 rotmistrů to představovalo již 35,6 % bývalého rotmistrovského sboru a u dělesloužících poddůstojníků to již bylo celých 40,5 % dřívějších dělesloužících v československé branné moci, tedy 2 515 vojenských osob. Po personální stránce zde tedy jistá kontinuita s demokratickou armádou přítomná byla, nicméně převedení osob do nově zformovaného vládního vojska nemělo oporu v dřívější předmnichovské branné legislativě. Podle stále platného zmocňovacího zákona z prosince 1938²³ vláda tento převod vojenského personálu učinila zcela samostatně a svrchovaně s mocí zákona. Navíc, po 15. březnu 1939 bylo vydání každého vládního nařízení podrobno doзору říšského protektora, tedy vrcholného zástupce okupační moci. O tom, že by vládní vojsko vzniklo v tomto ohledu nějakou nezávislou cestou a vyjadřovalo bezpečnostní zájmy zbytku Čech a Moravy, nelze dost dobře hovořit. Fakticky se však na výběru vojenských osob do jeho řad podílelo MNO v likvidaci, které silně ovlivňovala již opakovaně zmiňovaná organizace Obrana národa.²⁴ Počítala s tím, že prapory vládního vojska mohou posloužit

jako základy pro obnovu československé armády v připravovaném ozbrojeném povstání. S tím souhlasil i generální inspektor Jaroslav Eminger.

Na bývalou československou brannou moc nenavazoval ve svých podstatných rysech ani systém doplňování, který upravovala zvláštní služební kniha vládního vojska A 13 vydaná v roce 1940.²⁵ Mužstvo se přijímalo z řad uchazečů, kteří se přihlásili dobrovolně a souhlasili s délkou služebního závazku 25 let. Doba, kterou příslušník vládního vojska odsloužil v československé branné moci, bývalé rakousko-uherské armádě nebo v zahraničním vojsku se započítávala rovnocenně. Podmínky pro přijetí do vládního vojska se stanovovaly specificky: věk 18 až 24 let, svobodný bez vyživovacích povinností, příslušnost k Protektorátu Čechy a Morava, česká národnost, bezúhonnost, svéprávnost, duševní způsobilost, dobrý zdravotní stav včetně tělesné výšky alespoň 165 cm, absolvování nejméně obecné školy a fakultativní alespoň částečná znalost němčiny. Jednalo se o podmínky stanovené z pochopitelných důvodů (například minimální tělesná výška z důvodu použití vládního vojska pro reprezentativní účely). Za výrazné odchylky od dosavadní československé praxe je však nutné považovat dva speciální požadavky na budoucí příslušníky vládního vojska, tedy podmínky „arijského“ původu a závazek sloužit 25 let na základě písemného souhlasu.

Každý zájemce o službu ve vládním vojsku musel ke své žádosti povinně přiložit ručně psané prohlášení o árijském původu. Musel v něm osvědčit, že nikdy, ani po vymezenou dobu nepříslušel k židovskému náboženství nebo židovské národnosti. Taktéž se od něj vyžadovalo prohlášení, že stejné podmínky splňují všichni prarodiče z otcovy i matčiny strany. Podpisem pod toto prohlášení adept bral na vědomí, že nesprávné nebo neúplné údaje o těchto záležitostech budou po zařazení do služby trestány propuštěním z vládního vojska, a to bez nároku na odbytné nebo pracovní umístění v protektorátní či jiné službě. Podpis pod tímto dokumentem ověřoval představitel obecní samosprávy, konkrétně starosta obce či města.²⁶ Ač se v textu prohlášení nikde nezmiňoval jeho pravý důvod, šlo zcela zjevně o aplikaci nacistických norimberských zákonů ze září 1935.²⁷ Dle pochybných rasových teorií, které se staly příčinou jejich vydání, nemohl mít příslušník vládního vojska židovský původ podmíněný rasově či nábožensky, ani nemohl být tak zvaným židovským míšencem 1. a 2. stupně. Výše uvedené důvody se pro službu v dřívější československé branné moci nezohledňovaly a neslučovaly se s její podstatou. Závazek sloužit dobrovolně 25 let ve vládním vojsku podepisoval uchazeč už jako přijatý příslušník u roty, do níž byl zařazen.²⁸ Nejednalo se tudíž o otázku realizace nějaké formy branné povinnosti, tedy o poměr veřejného práva, ale spíše o smluvní závazek konat službu vládního vojáka po předem stanovenou dobu.

21 VHA Praha, Generální inspektorát, sign. B I, inv. č. 117. Věc: Trestní stíhání nedovoleného vzdálení a zběhnutí ve vládním vojsku, čj.: 769/7. odděl. 1943, Praha 13. března 1943.

22 Ustanovení § 2 vládního nařízení ze dne 25. července 1939, jímž se zřizuje vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava č. 216/1939 Sbírky zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava.

23 Čl. II odst. 1 ústavního zákona ze dne 15. prosince 1938 o zmocnění ku změně ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimoriadnej moci nariadení č. 330/1938 Sb.

24 Jindřich MAREK, *Háčovi Melody Boys: kronika českého vládního vojska v Itálii 1944–1945*, Cheb 2003, s. 10.

25 VHA Praha, Vládní vojsko – sbírka voj. předpisů, č. kart. 8. Služební kniha vládního vojska A 13, GI čj. 555/ pom. úř., 1940. Doplňování mužstva vládního vojska.

26 Tamtéž, příloha č. 2.

27 Norimberské zákony byly oficiálně vyhlášeny na říšském sjezdu NSDAP v Norimberku 15. září 1935. Jednalo se zejména o zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti. K jejich realizaci byla postupně vydávána podzákonná nařízení.

28 VHA Praha, Vládní vojsko – sbírka voj. předpisů, č. kart. 8. Služební kniha vládního vojska A 13, GI čj. 555/ pom. úř., 1940. Doplňování mužstva vládního vojska – příloha 18.

Organizace výcviku, přípravy a použití vládního vojska

Vládní vojsko nelze považovat za standardní armádu i v jiném ohledu. Jedná se zejména o otázku bojové přípravy a výcviku. Ten se soustřeďoval na obvyklá pořadová cvičení a cviky beze zbraní. Ostré střelby z pušky se konaly velmi omezeně, přičemž jako náhrada sloužila střelba ze vzduchovek. Probíhala též pochodová, cyklistická nebo ženijní cvičení. Příslušníci cvičili nejvýše do stupně čety a nezachovaly se doklady o probíhajících cvičeních celých rot.²⁹ Již tento fakt opravňuje závěry v tom smyslu, že vládní vojsko nelze za plnohodnotnou armádu považovat. S výcvikem do stupně čety totiž nemohl žádný prapor vládního vojska vést účinné bojové operace. A k tomu přistupuje ta zcela zřejmá skutečnost, že mezi inspektoráty jako štáby a prapory již vládní vojsko žádné vyšší jednotky nevytvářelo. O armádní doktríně vypovídají velmi mnoho též samotné předpisy o výcviku. Například služební kniha vládního vojska o výcviku ženijních čet z roku 1942 vázala výcvikové aktivity pouze na provádění pomocných či ozbrojených asistencí a na rekonstrukční a všeobecně prospěšné práce.³⁰ Vládní ženisté tak nemohli nabýt dostatek odborných znalostí a dovedností k ženijní podpoře bojujících vojsk. Vládní vojsko využívalo při svém výcviku i Cvičební řád pro pěchotu vydaný v roce 1942.³¹

V asistenčním výcviku čtyři se uplatňovaly zejména tvary zástupu, roje a rojnice, které svou povahou odpovídaly zejména bezpečnostním formám činnosti. Obdobně to platilo i pro výcvik rot a praporů vládního vojska, jenž uvedený cvičební řád teoreticky upravoval, ale v praxi nebyl reálně prováděn. Hovořilo se zde o zvláštním druhu použití asistenčních jednotek. Spadala zde například příprava na zásahy proti autům demonstrantů nebo záškodníků. Za hlavní prostředky boje s demonstranty se kromě pušek považovaly i láhve s hořlavinou nebo překážky. Je zcela zřejmé, že zásahy proti demonstrantům spadají do oboru policejní ochrany veřejného pořádku. Podobně se výcvik ve zvláštních případech vztahoval i na boj v osadách, tedy místech s vysokou koncentrací „vlastního“ civilního obyvatelstva. Výslovně předpis uváděl o vzbouřencích ovládaný prostor a o jím připravených barikádách nebo o dobývání domů, které již obsadili. Do stejného oboru patřil i výcvik boje v lese, kde se přepokládala střetnutí s partyzánskými jednotkami. Zde se ani neuvažovalo o použití střelných zbraní, nýbrž pouze nasazených bodáků. Lze zde snést i další důkazy pro nevojenská poslání vládního vojska jako například přípravu na boj s nepřátelskými výsadbky nebo výcvik hlídek pro zajišťovací úkony, například zadržení osob, což jinak spadalo do kompetence pátrací činnosti četnictva.

Lze konstatovat, že výcvikové aktivity podporovaly zejména asistenční činnost vládního vojska, která se stala hlavní náplní jeho činnosti. Vojenská asistence byla již před rokem 1938 definována jako podpůrná činnost armády ve prospěch jiných orgánů veřejné správy, pokud ty nedisponovaly silami a prostředky pro realizaci dané činnosti. Ozbrojené síly příslušnému orgánu pouze asistovaly, tedy nevykonávaly danou činnost za něj, ale pouze poskytovaly potřebnou sílu a podporu. Asistence se dělily na ozbrojené a pomocné, přičemž ty ozbrojené směřovaly k udržení veřejného pořádku a bezpečnosti. Za pomocnou asistencí se považovaly zásahy při živelných pohromách či jiných událos-

tech,³² jež ohrožovaly životy, zdraví a majetek občanů, nebo jiný důležitý veřejný zájem. Terminologie byla zaužívaná až do roku 1949, kdy ji nahradil institut vojenských výpomocí. Z hlediska úkolů vládního vojska³³ se pomocné služby při pohromách ohrožujících život a majetek považovaly za formu spolupůsobení při udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku protektorátu. Právě odstraňování následků přírodních pohrom se nakonec stalo prvořadou náplní jeho činnosti. Výpomoc byla poskytována protektorátním úřadům i okupační německé branné moci. Vedle pomocných asistencí poskytovalo vládní vojsko i asistence ozbrojené.³⁴ K ozbrojeným asistencím vládního vojska patřily již uvedené činnosti na posílení četnictva při hlídkách na silnicích nebo pátrání po uprchlých osobách z výkonu trestu. Stejně tak se počítalo s nasazením tohoto sboru při pátrání po uprchlých válečných zajatcích nebo nepřátelských výsadbkách, kdy mělo dojít k použití vládních vojáků ve prospěch německých bezpečnostních složek.

Vládní vojsko provádělo i pravidelnou strážní služby na protektorátních železnicích, přičemž tento úkol převzalo od německé branné moci dne 18. ledna 1940.³⁵ Jednalo se o činnost náročnou a poměrně nebezpečnou, při níž zahynulo nejvíce vládních vojáků. Ozbrojenou asistenční činností bylo i střežení vězňů, čímž došlo k náhradě služby vězeňské stráže. I když se jednalo o činnosti se zbraní, nejednalo o činnost bojovou, ale ve své podstatě ryze bezpečnostní. Úkolem železniční strážní služby se stala ochrana důležitých železničních zařízení, samotné tratě, telegrafního a telefonního vedení podél ní proti jakémukoliv poškození. Jednalo se tedy o ochranu nevojenských objektů určených pro železniční dopravu. Vládní vojsko nemělo kapacity pro zajištění všech důležitých objektů, a proto se jeho strážní služba soustředila pouze na vojensky a národohospodářsky důležité tratě. I na nich si bylo nutné vybrat pouze zvláště důležité objekty a zařízení pro chod železniční dopravy. Jednalo se v první řadě o tunely, mosty, viadukty, osamocené stojící vodárny, telegrafní a telefonní vedení. Pro střežení dalších objektů jako točen, topíren, dílen, staničních zařízení atd. se kritériem zájmu stala jejich vojenská důležitost a reálná možnost jejich opravy v případě poškození. Tratě, objekty a zařízení vyňaté ze střežení si železniční správa musela zabezpečit sama.³⁶

Z hlediska pomocné asistenční činnosti se dále jednalo o odstraňování ledových zátarasů na vodních tocích a pomoc při povodních. Ve své podstatě zde vládní vojsko vyvíjelo ženijní činnost, k níž se za normálních okolností používalo i trhaviny, bylo-li toho nezbytně zapotřebí. Okupační orgány mu však v obavě ze zneužití žádné takové prostředky nesvěřily, a proto byli jeho příslušníci odkázáni na pomoc německých ženistů. Zkušenosti z let 1940 a 1941 potvrdily, že povodňové asistence čet vládního vojska se staly v tomto oboru nejdůležitějším úkolem. Jednalo se nejen o práce zabezpečovací, jež kladly živelné pohromě meze, nýbrž i o práce rekonstrukční, které napravovaly povodňové škody již

29 Ivo PEJČOCH, *Za Háchu i za Beneše: ztráty příslušníků vládního vojska 1939–1945*, Praha 2013, s. 12.

30 VHA Praha, *Vládní vojsko – sbírka voj. předpisů*, č. kart. 10. Služební kniha vládního vojska B/7a, GI. čj. 2836/2. odděl., 1941. Výcvik ženijních čet.

31 VHA Praha, *Vládní vojsko – sbírka voj. předpisů*, č. kart. 5. Služební kniha vládního vojska B/2, GI. čj. 3627/2. odděl., 1941. Cvičební řád pro pěchotu, vydán 1942.

32 Ust. § 1 branného zákona republiky Československé ze dne 19. března 1920 č. 193/1920 Sb. z. a n.

33 Ustanovení § 1 odst. 2 vládního nařízení ze dne 25. července 1939, jímž se zřizuje vládní vojsko Protektorátu Čechy a Morava č. 216/1939 Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava.

34 Pavel SALÁK, jr., *Nejen pro válečný konflikt: (právní regulace nebojové činnosti armády v 18. – 20. století)*, Brno 2013, s. 118.

35 Karel SCHELLE a kol., *Protektorát Čechy a Morava*, s. 53.

36 VHA Praha, *Generální inspektorát vládního vojska Čech a Moravy 1939–1945*, sign. B I, inv. č. 156. Věc: Směrnice pro střežení železnic (výtah ze služ. předp. Ž-II-3). Praha, 12. leden 1940.

vzniklé.³⁷ Lze hovořit o činnosti výcvikové i prakticky nejnáročnější, která spojovala právě rychlost zásahu, stupeň zmiňované vycvičenosti a praktické zkušenosti vládních ženistů.³⁸ S tlakem okupační moci na využití protektorátní ekonomiky k válečným cílům rostly snahy o využití vládního vojska k vyložení pracovním asistencím, typicky při žních v zemědělství nebo stavbě mostů v rámci silničního hospodářství. I zde lze tedy důvodně pochybovat, že vládní vojsko plnilo úlohu pravidelných ozbrojených sil.

Vládní vojsko v plánech na ozbrojené protiněmecké vystoupení

Pokud lze následující krátkou pasáž uvést poněkud zjednodušujícím tvrzením, stalo se vládní vojsko sporným příspěvkem při domácí i zahraniční přípravě na svržení nacistické okupační moci. Sledovala je v první řadě nejnámější odbojová organizace Obrana národa (ON), jež vznikla v roce 1939 jako vojenská složka domácí rezistence a personálně, odborně a částečně též organizačně čerpala ze zdrojů armády předmnichovské republiky. V čele ON stálo hlavní velitelství a spolu s ním tři zemská velitelství pro Čechy, Moravu a tzv. Velkou Prahu. Na nižších stupních se její struktura opřela o politické či soudní okresy nebo i obce.³⁹ Na nejnižších stupních organizace měla být zakládána velitelství praporů, jejichž počet se plánoval až do dvou set. Zemské vojenské velitelství ON v Čechách vydalo dne 4. října 1939 rozkaz datovaný v Praze, jenž vyjadřoval jasný názor na použitelnost příslušníků vládního vojska pro odbojovou činnost a plánování povstání v Protektorátu. Dle zpravodajských informací dostali všichni vladaři cestou svých nadřízených pokyny, aby oznamovali jakékoliv informace o protinacistických odbojových organizacích, jež jim byly známy. Za to měli být odměněni slibem beztrestnosti. ON v Čechách proto striktně zakázala zapojovat vládní vojáky do svých odbojových struktur a svým členům nařídila, aby s nimi omezili kontakty na nezbytné minimum.⁴⁰

Zcela opačný postoj k odbojovému potenciálu vládního vojska zaujali plánovači na exilovém ministerstvu národní obrany (MNO) v Londýně. Ti od počátku své činnosti ve Velké Británii vyvíjeli značné úsilí pro přípravu povstání na celém území předmnichovské ČSR včetně dodávání všestranné pomoci domácímu odboji. Z hlediska koncepční činnosti vyvíjela největší aktivity studijní skupina při 1. oddělení II. odboru MNO mezi červnem 1941 a lednem 1943. V tomto období došlo k jejímu začlenění do Štábu pro vybudování branné moci, v jehož čele stanul generál Bedřich Neumann-Miroslav. Studijní skupina předložila své prvotní názory na organizační strukturu povstání již na počátku srpna roku 1941.⁴¹ Základní myšlenkou těchto raných příprav se stala koncepce povstání opírající se o domácí obyvatelstvo a jeho rozhodnost při svržení okupačního režimu. Za vedoucí orgány převratu byli považováni bývalí českoslovenští důstojníci, pod jejichž vedením se plánovalo zařadit zlomky tajných domácích odbojových skupin, všechny prapory vládního vojska, železničáře, četnictvo, policii, zaměstnance továren, úřednictvo, zbytky tělovýchovných organizací a zahraniční výsadky. K hlavním úkolům vládního vojska

mělo patřit obsazení letišť, zajištění osvobozeného území a mobilizace záloh. Zahraniční londýnský odboj si chtěl vyhradit právo na jmenování nového velení celého vládního vojska i jednotlivých inspektorátů v Praze, Hradci Králové a Brně. Jednalo se o spolehlivé velitele z řad vládních vojáků doplněné o důstojníky činné v odboji. Zvláštní důraz kladlo londýnské MNO na motorizaci a mobilitu všech takto využitých vládních jednotek.⁴²

Studijní skupina londýnského MNO vypracovala v lednu 1942 další ucelený dokument s názvem „Přípravy pro domácí revoluci a organizaci vojenských sil“⁴³, který zevrubně rozebíral činnost v rámci domácího povstání včetně veškerých organizačních záležitostí. Nejednalo se již pouze o plán akcí neregulární války, nýbrž o důležitý návrh mobilizačního dokumentu. Vycházel plně z Benešovy myšlenky právní a státní kontinuity s předmnichovskou ČSR, jelikož se opíral o konkrétní právní předpisy z oboru československého branného zákonodárství. I když v něm uvedené úvahy nikdy nepřekročily pouze teoretickou rovinu, jednalo se bezesporu o doktrinálně významný dokument, z něhož vyplýval poměr londýnského vojenského exilu k vládnímu vojsku a jeho použitelnosti pro osvobozovací operaci a zajištění prvních dnů po obnovení československé státnosti. Londýnské MNO zastávalo základní stanovisko, že většina mužstva a značná část důstojníků je spolehlivá z hlediska budoucích bojů při osvobození ČSR. Uvedenou hodnotu pro připravované povstání snižovala částečně nedůvěra, kterou si vůči vládním vojákům vytvořila většina civilního českého obyvatelstva, pro něž do značné míry reprezentovali okupační režim. Bez ohledu na tyto okolnosti londýnští plánovači vycházeli z toho, že v okamžiku vypuknutí ozbrojeného odporu vydá exilový ministr národní obrany rozkaz o převzetí velení nad vládním vojskem jako součástí obnovované čs. branné moci a podléhající všem jejím nařízením a vnitřním předpisům.

Dokument studijní skupiny vycházel z koncepce prvotního použití vládního vojska při zajištění a obsazení státních hranic v rozsahu státního území před rokem 1938. Jednotliví vládní vojáci měli dále sloužit jako velitelé a instruktoři v nově se organizujících jednotkách poté, co podmínky umožní původní vládní jednotky rozpustit mezi ostatní vznikající armádní složky. Hypotetickou pravomoc rozhodnout o jejich konkrétním použití získali velitelé jednotlivých povstaleckých oblastí. Než se však rozhodne o jejich konkrétním použití pro potřeby povstání, dostali vladaři za úkol setrvat ve svých posádkách, případně jiných místech jejich služebního zařazení. Dle ministerského rozkazu měl každý příslušník vládního vojska přísně zakázáno vydávat svou výstroj, výzbroj či jiný vojenský materiál jiným ozbrojeným složkám, než osvobozené české armádě. Vládní vojsko se též nesmělo nechat odzbrojit vojskem státu, s nímž se ČSR nacházela ve válečném stavu. Londýnský vojenský exil jej tak po vypuknutí povstání zamýšlel chápat jako regulární součást československé armády. Proto mělo být neuposlechnutí rozkazu MNO o převzetí velení nad vládním vojskem trestáno podle československých vojenských trestních zákonů⁴⁴ v kompetenci našich polních soudů.

Závěr

Přes individuální oběti vládních vojáků v protinacistickém odboji nelze na jejich činnost hledět jinak, než že napomáhala nepřátelské okupační moci. Vládní vojáci například

37 František BROŽ, Ženijní čtyři vl. vojska při povodňových asistencích, Vládní vojsko, roč. 3, 1941, č. 3, s. 74.

38 Jan SÝKORA, *Povodňové asistence*, Vládní vojsko, roč. 4, 1943, č. 9, s. 234–235.

39 Tomáš JIRÁNEK, Šéf štábu Obrany národa: neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka, Praha 2015, s. 204–205.

40 Ed. Stanislav KOKOŠKA, *Obrana národa v dokumentech 1939–1942*, Praha 2017, s. 48.

41 VHA Praha, HV–VB, sign. MNO – Studijní skupina, č. j. 20014-Taj. stud. skupina. Příprava převratové organizace v čs. republice. Londýn, 5. srpna 1941.

42 Tamtéž, s. 3.

43 VHA Praha, HV–VB, sign. Studijní skupina MNO – Londýn. Návrh přípravných prací pro domácí revoluci a organizaci vojenských sil. Leden 1942. Počet listů: fasc.

44 Tamtéž, příloha čís. 29 a 30.

hlídali civilní vězně v táborech u Tehlova, kteří zde roku 1942 pracovali⁴⁵ pro DAF.⁴⁶ Do podobné kategorie lze počítat využití vládního vojska pro boj se vzdušnými výsádky vysílanými z Velké Británie a SSSR. Německé velení dospělo na přelomu let 1943 a 1944 k myšlence využití protektorátního vojska právě k této činnosti. Zmocněnec říšské branné moci u úřadu říšského protektora a velitel vojenského okrsku Čechy a Morava generál Ferdinand Schaal plánoval zintenzivnit boj se zahraničními výsádkáři, a proto 31. ledna 1944 vydal rozkaz k boji s „padákovými skokany“. Na základě tohoto opatření měli velitelé posádek vládního vojska organizovat akce v prostorech předpokládaných přistání. To se stalo například odpoledne dne 22. února 1944, kdy příslušníci půl praporu z Týna nad Vltavou pátrali v prostoru Bernardic, aniž by však došlo k jakémukoliv kontaktu s parašutisty.⁴⁷ Vládní vojsko tak v těchto případech vykonávalo zcela zřejmou činnost ve prospěch nacistické okupační moci.

Na druhé straně nelze v některých případech hovořit o přímé aktivní kolaboraci, spíše naopak o skrytém odporu vůči ní. Jedná se například o poměr vedení vládního vojska k České lize proti bolševismu.⁴⁸ Dne 5. dubna 1944 pozval pracovní orgán ligy důstojníky 8. praporu na své veřejné shromáždění v Jičíně, přičemž k pozvánce byla přiložena vstupenka s poznámkou „Vaše účast je povinná“.⁴⁹ Velitel praporu zaslal téhož dne žádost o rozhodnutí na GI do Prahy, zda se důstojnický sbor má či nemá akce zúčastnit. Generální inspektor se k věci vyjádřil po necelých třech týdnech. Příslušníci vládního vojska se dle něj mohou účastnit projevů pořádaných Kuratoriem pro výchovu mládeže,⁵⁰ Sociální pomocí, veřejnou lidovou osvětou nebo Českou ligu proti bolševismu. Velitelé v případě, že byla pozvána celá jednotka, měli dále jednat dle své volné úvahy. Povinnou však účast na těchto akcích nebyla, i když pozvánky tuto doložku obsahovaly. V době, kdy sice nacistická okupace šla pomalu ke svému konci, se však stále jednalo o poměrně odvážné a samostatné rozhodnutí.

Pokud závěrem zhodnotíme činnost této ozbrojené složky ze všech úhlů jejího možného použití, nemůžeme ji hodnotit jako projev pozůstatku státní suverenity a československé branné moci, a to v pohledu právním i doktrinárním. Výmluvně se k tomu vyjádřil v roce 1945 jeden z nejvýznamnějších představitelů okupačních orgánů v protektorátu K. H. Frank (od srpna 1943 německý státní ministr). Dle jeho výpovědi rozhodl o zřízení vládního vojska sám Adolf Hitler dne 18. března 1939 na jednání ve Vídni, jemuž byl přítomen i samotný Frank. Hitler přiznal státnímu prezidentovi Háchovi všechny formální atributy hlavy státu i se zřízením osobní gardy v maximálním počtu 8 000 mužů

vyzbrojených pouze lehkými zbraněmi.⁵¹ Jednotku suverénně organizoval německý generál Erich Friderici na jaře a v průběhu léta 1939 svým výnosem a to za Úřad zmocněnce říšské branné moci u říšského protektora. Návrh osoby generála Emingera do velení vládního vojska bylo právě jeho aktem, který Emil Hácha pouze mechanicky potvrdil.⁵² Česká strana neměla na chod této složky žádný zásadní vliv a mohla ovlivňovat pouze její okrajové záležitosti tak, aby se nepřičily záměrům nacistické okupační moci.

V kontextu řečeného se nabízí otázka, proč okupanti vládní vojsko nikdy nezrušili, až to čas od času ohlašovali. Jednalo se s nejvyšší pravděpodobností o jistou dávku vypočítavosti. Nacisté nechťeli český národ ponížít zcela, a tak z taktických důvodů respektovali postoj alespoň části protektorátních Čechů, kteří v této formaci spatřovali jeden ze znaků velmi problematické autonomie.⁵³ Příslušnost k vládnímu vojsku se dále stala předmětem politického, právního, personálního i morálního posuzování po osvobození v květnu 1945 a nevyzněla přes všechny předpoklady pouze negativně. To se projevilo již v rámci tzv. první očisty důstojnického sboru. Ze 494 důstojníků sloužících ve vládním vojsku k 5. květnu 1945 jich v rámci čs. branné moci mohlo sloužit ke 12. prosinci téhož roku celých 399. Zákon o likvidaci vládního vojska byl vydán až v únoru 1947. Jeho příslušníci, kteří nebyli do obnovené čs. armády přijati a neměli status kolaboranta (šlo o většinu z nich), získali na základě jeho ustanovení velmi dobré sociální zabezpečení.⁵⁴ Z pohledu následných poučkových čistek mezi důstojníky československé armády bylo nejmenší procento propuštěných, tedy 15,2 %, právě z řad bývalých příslušníků vládního vojska. Jedná se o absurdní skutečnost za situace, kdy z důstojníků sloužících v průběhu II. světové války na Západě komunisté propustili po roce 1948 celých 52,3 %! Patnáct bývalých vládních vojáků se na represích v armádě i podílelo, a to jako příslušníci zpravodajského 5. oddělení hlavního štábu, jinak nechvalně známého Reicinova OBZ.⁵⁵ Kde hledat kořeny tohoto stavu? Již 6. června 1945 zazněl na vojenské poradě u prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše názor, že účast v Květnové revoluci může odčinit⁵⁶ pasivní členství v řadách vládního vojska v letech 1939 až 1945. Přijetí většiny důstojníků vládního vojska do další služby se odůvodňovalo i tím, že se účastnili protifašistického odboje v Itálii a vládní vojsko nemělo charakter branných sil, ale šlo o ozbrojený sbor určený pro pořádkovou službu a výpomoc při živelných pohromách.⁵⁷ Uvedené skutečnosti jen potvrzují rozporuplnost, jež vládní vojsko provázela po celou dobu jeho krátké existence.

45 P. SALÁK, jr., *Nejen pro válečný konflikt*, s. 119.

46 DAF – Deutsche Arbeitsfront, Německá pracovní fronta (organizace nacistické NSDAP).

47 Ivo PEJČOCH, *Za Hácha i za Beneše*, s. 13.

48 Česká liga proti bolševismu byla založena 23. ledna 1944 v Praze s cílem prezentovat nacistické Německo jako zastávce hodnot evropské civilizace a zároveň rozvíjet protisovětskou propagandistickou činnost. Jednalo se o reakci kolaborantských protektorátních kruhů na podpis československo-sovětské smlouvy z prosince 1943. Liga podléhala přímo Emanuelu Moravcovi a jeho ministerstvu školství a národní osvěty. Ukončila svou činnost v květnu roku 1945.

49 VHA Praha, Generální inspektorát vládního vojska Čech a Moravy 1939–1945, sign. B I, inv. č. 134. Věc: Projevy různých korporací a spolků – účast, čj. 2718/3 odděl. 1944. Praha, 24. duben 1944.

50 Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě – jednalo se o protektorátní mládežnickou organizaci založenou v květnu 1942, kterou prošla asi polovina české mládeže mezi 10 a 18 lety. Zaměřovala se na výchovu mladých lidí v nacistickém duchu a dle národně-socialistických idejí.

51 VHA Praha, Stát. taj. v MNO, č. j.: 100 126 – výslech K. H. Franka ze dne 18. září 1945.

52 VHA Praha, Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb – 1. odděl. organizační (3) – 1919–1939, č. j.: 761.

53 Alois ELIÁŠ, *Vládní vojsko symbolem naší autonomie*, Vládní vojsko, roč. 1, 1940, č. 1, s. 2.

54 Zákon ze dne 12. února 1947 o likvidaci tak zvaného vládního vojska, jakož i o umístování a jiném zaopatření jeho zaměstnanců č. 29/1947 Sb. z. a n.

55 František HANZLÍK, *Diskriminace a perzekuce vojáků v Československu v letech 1945–1955*, Praha 2015, s. 47–48.

56 VHA Praha, Vojenská kancelář prezidenta republiky 1945–1977, čj. 1003 – zápis z vojenské porady u prezidenta republiky dne 6. 6. 1945, čl. 7.

57 František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru Československé armády v roce 1945*, Historie a vojenství, roč. 41, 1992, č. 6, s. 93.

Legal and Doctrinal Circumstances of the Formation of Government Troops

(Summary)

The establishment of the government troops in July 1939 was the result of a false-friendly policy of Nazi Germany to the subjugated nations. In the frame of the so-called New Europe, these nations were supposed to be able to set up their own armed corps, so that they could feel the rest of their own sovereignty. In these corps should find employment former soldiers, so that they did not go into the service of anti-Nazi resistance. The government troops were primarily intended to maintain the internal order in the Protectorate of Bohemia and Moravia. Its other activity was to help the civilian population in a situation of various natural disasters. Although the government troops guarded the Protectorate railways, it was essentially a security form of activity. German occupiers allowed government soldiers to carry only small arms and, on the contrary, forbade them to use explosives. In terms of the military justice, government soldiers were subjected to German commanders as so-called court masters. The criteria of racist Nuremberg law were used to recruit new members. The domestic resistance organizations were afraid to cooperate with government soldiers, so that their activities not been reported to the occupying authority. Government soldiers also guarded prisoners of Nazi organizations and searched for paratroopers sent from Great Britain. Under these circumstances, we cannot allow the government army to be considered a successor of the Czechoslovakian democratic army.

Pplk. JUDr. PhDr. Stanislav Polnar , Ph.D. et Ph.D.
Katedra teorie vojenství
Fakulta vojenského leadershipu
Univerzita obrany v Brně
stanislav.polnar@unob.cz